

Oslobodene: privatnost, polna sloboda i sloboda savesti

Osim što ću braniti ideju da su naše seksualizovano biće i način koji biramo da sebe polno reprezentujemo kao osnovnu ideju koja definiše ličnost, zbog čega mora biti zaštićena svakim razložnim konceptom slobode savesti, pokazaću i kako koncept imaginarnog domena normativno deluje u definisanju granica regulisanja svačije polnosti. Pored toga, ukazaću na to kako nam imaginarni domen može pomoći da prevaziđemo retoriku »na čijoj si ti strani«, retoriku koja prati feminističke debate o kontraverznim pitanjima moralnog položaja prostitutki i porno radnica. Feministkinje koje o prostitutkama i porno radnicama misle kao o »seksualnim robinjama« oštro se razilaze po pitanju šta treba učiniti sa seksualnom eksploatacijom s onim feministkinjama koje seksualne radnice smatraju ličnostima koje imaju pravo da reprezentuju svoje seksualizovano biće. Najzad, želim da odvojim zahtev za moralnim i psihičkim prostorom, koji nam je potreban da se orijentišemo kao seksualizovana bića, od koncepta individualizma.¹ I pored toga, zahtev za moralnim i psihičkim prostorom može se pomiriti s onim što Ronald Dworkin naziva »izvorišnim« principima koji štite slobodu ličnosti u politički liberalnom društvu – principima koji za Dworkina čine etički individualizam – čime se obezbeđuje etičko, a ne samo političko opravdanje imaginarnog domena. Principi koje Dworkin ističe su sledeći: svako ima jednaku urođenu vrednost, i svako je individualno odgovoran za svoj (njegov/njen) život.²

Telesni integritet i seksualni imago

Ljudska bića su polna bića. Od trenutka kada projektujemo sliku sebe kao sopstva, stvorenja čije telo osećamo kao svoje, u toj slici je i pol. Objedinjavanje tela u sliku celine presudno je za delikatni proces u kojem se dete individuira u odnosu na druge, i kao subjekt i kao objekt. Sigmund Frojd (Freud) je smatrao da je razvoj ega prevashodno telesni proces.³ Deca su konglomerat efemernih iskustava, i izložena su neprekidnoj najezi senzacija, uključujući i one koje dolaze iz njihovog tela. Jednim delom, dete razvija svoj telesni ego i pronalaženjem delova svog tela kao libidinalnog izvora zadovoljstva. To primordijalno osećanje da libidinalno zadovoljstvo dolazi iz njegovog/njenog tela, detetu daje prvo stabilno osećanje sebe kao koherentnog bića: telesni integritet nije prosto dat, već zahteva da sebe sagledamo kao integralnu celinu, kao sopstvo. Na Frojdov koncept telesnog ega snažno je uticala neurofiziologija njegovog vremena, a posebno otkriće šestog čula. Neurolog iz dvadesetog veka Oliver Saks (Oliver Sacks) opisuje kako bez efektivnog delovanja tog šestog čula nema ni osećanja sopstva:

Naša ostala čula – pet čula – otvorena su i vidljiva. Ali to šesto – naše skriveno čulo – trebalo je otkriti, i to je krajem devetnaestog veka učinio Šerington (Sherington). Nazvao ga je »propriocepcija« da bi ga razlikovao od »eksterocepcije« i »interocepcije«, ali i zato što je ono nužno za naše osećanje *nas samih*, jer samo zahvaljujući propriocepciji mi osećamo da nam naše telo pripada, da je naše »vlasništvo«.

¹ Moj argument je strukturalno sličan onome što Hegel podrazumeva pod savešću: "Savjest izražava apsolutno ovlaštenje subjektivne samosvijesti, naime, znati u sebi i iz sebe što je pravo i dužnost, te ništa ne priznavati doli što ona tako zna kao dobro, i ujedno u tvrdnji da je ono što ona tako zna i hoće uistinu pravo i dužnost. Savjest je, kao to jedinstvo subjektivnog znanja i onoga što je po sebi i za sebe, svetinja, koju bi bilo drsko dimuti." Georg W. F. Hegel, *Philosophy of Right*, trans. T. M. Knox (Oxford: Oxford University Press, 1967), p. 91. (G. W. F. Hegel, *Osnovne crte filosofije prava*, preveo Danko Grlić, Sarajevo: IP "Veselin Masleša", 1964, § 137, p. 124.)

² Ronald Dworkin, "Foundations of Liberal Equality", u *The Tanner Lectures on Human Values* (Salt Lake City: University of Utah Press, 1990).

³ Sigmund Freud, *The Ego and the Id*, trans. Joan Riviere (London: Hogarth Press, 1962).

Šta nam je na elementarnom nivou važnije od kontrole, posedovanja i funkcionisanja našeg fizičkog sopstva? Istovremeno, sve se toliko automatski odvija, toliko nam je poznato, da o tome uopšte ne raz-mišljamo.⁴

Šesto čulo nam omogućava da sebe percipiramo kao fizički koherentno biće – kao sebe same. Telesni ego nam omogućava da te percepcije organizujemo.⁵ Razvijenije reprezentacije nas kao telesnih bića zasnivaju se na tom šes-tom čulu i našem telesnom egu. Kroz telesni ego telo postaje razumljivo kao naše sopstvo, a ne samo kao funkcionalni izvor zadovoljstva ili sredstvo za postizanje nekog cilja. U tom smislu, investiranje u naše telo je neodvojivo od našeg najosnovnijeg osećanja sopstva. Psihička mapa telesnih libidinalnih naslada istovremeno je internalizovana i projektovana ka spoljašnjosti kao slika tela kroz koju se »utemeljuje« sopstvo. Stavljam reč *utemeljuje* pod znake navoda da bih ukazala na paradoks i krhkost utemeljivanja sopstva u slici.

Doprinos Žaka Lakana (Jacques Lacan) Frojdovom uvidu u to kako postajemo to što jesmo isključivo kroz proces razvijanja telesnog ega je dvostruk.⁶ Prvo, on naglašava da kod dece psihičko mapiranje svog tela uključuje nešto više od prostog trasiranja sopstvenih izvora zadovoljstva, ili sećanja na njih kao svojih, jer neki delovi tela uvek iznova i predvidljivo stvaraju zadovoljstvo. Lakan smatra da za iskustvo projektovanja sebe kao celine zavisimo od drugih. On beleži na koji način se ljudska bića, suočena sa svojom slikom u ogledalu, razlikuju od šimpanza. Taj »stadijum« ushićenja kada sebe vidimo kao celinu, kao biće u kojem se sjedinjuju sopstveni objekt i subjekt, počinje između osamnaest meseci i šest godina. Relativno bespomoćno u tom uzrastu, dete tek počinje da vrši izvesnu ograničenu kontrolu nad svojim telom. Pošto je perceptivni aparat deteta razvijeniji od drugih telesnih sposobnosti, kada se vidi u ogledalu dete može da percipira celinu koja ne postoji kao fizičko iskustvo. To ogledanje se ne događa samo pred ogledalom: primarni staratelj za dete reprezentuje i jedno individuirano biće, ali služi i kao ogledalo. Primarni staratelj se detetu pojavljuje kao celina, i ono u njega investira jer u njemu vidi telesno jedinstvo na koje može da računa za zadovoljavanje svojih potreba. Kroz identifikaciju sa projektovanim celinom primarnog staratelja dete nalazi još jedno sredstvo za stvaranje osećanja kontinuiteta sopstvenog krhkog telesnog ega.

Lakanov drugi doprinos Frojdovom temeljnom uvidu naglašava vremensku dimenziju u razvoju koherentnog ega. U stabilizovanju telesnog ega i, zajedno s tim, primordijalnog osećanja sopstva, mora postojati ne samo kontinuitet u njegovom potvrđivanju, čime se polaže temelj za internalizovanje slike tela, već i projekcija budućnosti u kojoj se taj proces »prikupljanja« doživljava kao osećanje samoidentifikacije kroz vreme.

Značaj Lakanovog uvida može se shvatiti kroz primer sindroma post-traumatskog stresa koji doživljavaju žrtve silovanja i drugih vrsta nasilja, čiji simptomi nisu samo rezultat ponovnog proživljavanja brutalnog trenutka agresije.⁷ Pošto je napad na integritet tela napad na sam ego, ranjena je i sposobnost konsolidovanja sopstva. Stoga simptomi post-traumatskog stresa uključuju oćećanje kolapsa, paralize i nesposobnosti da se oporavimo i nastavimo sa životom. Deo tog osećanja da se dalje ne može, posledica je gubitka osećanja sigurne budućnosti u koju će sopstvo i dalje projektovati svoj samoidentitet. Pošto nasilje nad telesnim egom prekida

⁴ Oliver Sacks, "The Disembodied Lady", u *The Man Who Mistook His Wife for a Hat and Other Clinical Tales* (New York: Summit Boks, 1970), p. 42.

⁵ Naravno, ima filozofa koji osporavaju postojanje koherentnog sopstva koje se razvija iz autopercepcije. Hume je očigledan primer takvih. Sacks opisuje kako izgleda hjumovska ličnost kada je kliničar sretne uživo, a ne samo u filozofskim spekulacijama. (*The Man Who Mistook His Wife for a Hat*, p. 119.)

⁶ Jacques Lacan, "The Mirror Stage", u *Ecrits: A Selection*, trans. Alan Sheridan (New York and London: W. W. Norton, 1977), pp. 1-7.

⁷ Tokom poslednjih decenija feminističke aktivistkinje efikasno primenjuju koncept "post-traumatskog stresa" da bi opisale psihološke posledice seksualne agresije.

poluautomatski proces putem kojeg se većina odraslih osoba konsoliduje kao sopstvo, oporavak traži da se učini korak nazad i da se aktivno i kroz imaginaciju prikupimo pre nego što sebe ponovo projektujemo u budućnost.⁸ To projektovanje u budućnost jednog telesnog sopstva koje uspeva da se konsoliduje i time sebi da smisao, presudno je i predstavlja istinsku osnovu iskustva sopstva.⁹ Premda taj proces konsolidacije kroz rekolektivnu imaginaciju postaje očigledan kod žrtava zločina, on je neophodan svima, iako je postao toliko automatski da smo ga jedva svesni. Pravo na telesni integritet mora biti suštinska komponenta našeg priznanja kao ličnosti: telesni integritet čine slika tela i seksualni imago.¹⁰ U našoj kulturi, »pol« kojim smo označeni po

⁸ Videti, Nancy V. Raine, "HERS: Returns of the Day", *New York Times*, October 2, 1994, sec. 6, p. 34.

⁹ Život u kulturi u kojoj je silovanje toliko često ima posledice po sve žene, pošto nijedna ne može projektovati budućnost u kojoj će biti bezbedna. S jedne strane, funkcija te poruke je da moramo biti spremne da se branimo od neizbežnog napada. Ali, očigledna neizbežnost napada jasno pokazuje koliko smo ranjive. Žena je stoga u poziciji neprekidnog anticipiranja napada, a anticipacija je spojena s brigom da će biti nesposobna da se odbrani. Videti, Sharon Marcus, "Fighting Bodies, Fighting Words: A Theory of Politics of Rape Prevention", u *Feminists Theorize the Political*, ed. Judith Butler and Joan W. Scott (New York: Routledge, 1992). V. i Peggy Reeves Sanday, uvod za *Fraternity Gang Rape: Sex, Brotherhood, and Privilege on Campus* (New York: New York University Press, 1990); i Isabelle V. Barker, "Feminism without 'Women': A Theory for Anti-Rape Politics" (1994, rukopis u posedu autorke).

¹⁰ Iako telesni integritet uključuje reprezentovanje nas kao integralnih ličnosti, realizacija *značenja* našeg telesnog integriteta nesumnjivo varira u zavisnosti od situacije u kojoj se nalazimo. Štaviše, ponekad će nam za realizaciju sopstvenih reprezentacija biti potrebna pomoć drugih, naročito onda kad se suočimo sa traumatskim situacijama u kojima je bazično osećanje sopstva osporeno ili ugroženo. Kao što sam već rekla, telesni integritet zavisi od primordijalne kreacije telesnog ega. Očigledno je da teška bolest ozbiljno osporava telo kao deo sopstva. U stvari, telo se može percipirati kao odvojeno od sopstva, ili, u slučaju smrtne bolesti, kao neprijateljski "akter" koji ubija sopstvo. Kada je telesni integritet tako brutalno ugrožen, mi možemo samo svesno da ga konsolidujemo kroz pokušaj da mu u novim uslovima damo različit smisao. Mora nam biti omogućeno da reprezentujemo šta takva situacija znači i kako ćemo s njom izabrati da živimo i/ili umremo. U situaciji u kojoj ne postoji nada za oporavak, kako umreti s osećanjem nenarušenog sopstva postaje vrlo težak problem. Znamo da neki ljudi kod kojih je dijagnosticirana terminalna bolest pred sobom vide samo patnju i degeneraciju, pa stoga traže pomoć da bi ubrzali proces umiranja. Neki u takvoj očajničkoj situaciji traže pomoć lekara da izvrše samoubistvo. Takva ličnost, ako može umreti samo uz pomoć lekara, očigledno ne može biti ostavljena u svojoj privatnosti. Za odbranu prava na asistiranje samoubistvo, v. Ronald Dworkin, Thomas Nagel, Robert Nozick, John Rawls, Thomas Scanlon i Judith Jarvis-Thomson, "Assisted Suicide: The Philosopher's Brief", *New York Review of Books* (March 27, 1997), pp. 41-47.

Istorijska odluka sudije Blackmuna u slučaju *Roe v. Wade*, 410 U. S. 113 (1973), priznala je ženi pravo na izbor abortusa kao odluku koju donosi ona sa svojim lekarom, bar tokom prvog tromesečja. Implikacija ove odluke je da žena koja traži abortus ne može biti ostavljena u svojoj privatnosti. Čak i tokom prvog tromesečja, abortus uključuje medicinsku proceduru ili pomoć lekara posle davanja pilule ili injekcije za izazivanje abortusa. Blackmun je, kao i u slučaju *Bowers*, priznao da se argumentacija privatnosti u slučajevima koji su započeli slučajem *Griswold* ne može primeniti na pravo na abortus:

Trudna žena ne može biti izolovana u svojoj privatnosti. Ona nosi embrion, a kasnije fetus, ukoliko se prihvati medicinska definicija razvoja deteta u materici. Videti Dorland's Medical Dictionary, 478-479, 547 (24th edition 1965). Situacija je stoga bitno različita u odnosu na bračnu intimnost, ili posedovanje opscenog materijala u spavaćoj sobi, ili brak, prokreaciju ili obrazovanje kojima su se bavili slučajevi *Eisenstadt* i *Griswold*, *Stanley*, *Loving*, *Skinner* i *Peirce*. (*Roe v. Wade*, 158)

Blackmun se bavio i interesom države da zaštiti embrion, interesom koji se pojačava kada trudnoća zađe u drugo tromesečje, i interesom države za zdravlje majke. Očigledno potresen užasavajućim pričama o ilegalnim abortusima, on se posebno bavio obezbeđivanjem bezbednih bolničkih uslova za vršenje abortusa u kasnijim mesecima trudnoće. U većini post-*Roe* odluka, državni interes za zaštitu zdravlja žene kao opravdanje prava na abortus u potpunosti je izbačen iz rasprava. U svojim izdvojenim mišljenjima u post-*Roe* slučajevima, Blackmun je argumentaciju usmerio na veći brisanje tog interesa. U svim izdvojenim mišljenjima on je naglasak stavljao na zdravlje žene i njenu potrebu za bezbednim medicinskim pogodnostima za vršenje abortusa, posebno u drugom tromesečju.

Sudija Blackmun je priznao da se privatnost, bar kad se tumači kao "pravo izdvojenih individua da budu ostavljene na miru", ne može jednostavno primeniti na pravo na abortus. On je takode uočio koliko je pravo na abortus suštinski važno za slobodu žene da donese intimne odluke u svom životu. Svoju odbranu prava na abortus kao presudnog za telesni integritet i jednaku zaštitu minimalnih uslova individuacije opširno sam izložila na drugim mestima. Ovde bih želela da se vratim na "javnu" prirodu abortusa. Abortus, kao i pravo na umiranje, jasno uključuje najintimnija osećanja. Takva odluka definiše personalnost i mora biti zaštićena bilo kojim razložnim konceptom savesti. Kao i u slučaju prava na intimnost seksualnog udruživanja, pravo na abortus zahteva aktualizaciju, a ne samo ekspresiju.

rođenju svakako je izuzetno važan. Biti svrstan u jedan od dva roda, bilo muški bilo ženski, utiče na način na koji naše sopstvo potvrđuju odrasli u kojima se ogledamo i koji nam daju sposobnost doživljavanja sopstva.¹¹ Pošto sebe projektujemo samo kroz ego koji fizički mapira svoj libidinalni intenzitet, to mapiranje neizbežno uključuje pol. Do toga dolazi ne samo zbog primordijalnog zadovoljstva, već i zbog poruka koje dobijamo iz ogledanja u odraslima i fizičkog dodira s njima. Kao rezultat tih iskustava naš ego se ne razvija kao neutralan, već kao »seksualan«, tako da sebe ne možemo videti spolja kao muškarce ili žene, kao homoseksualne ili heteroseksualne. Umesto toga, mi sebe vidimo »iznutra« kao »seksualne«, tako da nam nije lako, ako je uopšte i moguće, da re-imaginiramo svoje seksualizovano biće. To unutrašnje »seksualno« osećanje je seksualni imago koji je osnova podsvesno preuzete uloge kroz koju sebe reprezentujemo. Seksualna orijentacija ne može se nazvati izborom, pošto ona uključuje seksualni imago koji je neodvojiv od telesnog ega. Poricanje prostora u kojem ličnost ispoljava svoje seksualizovano biće onako kako se ono pojavljuje i reprezentuje, znači potencijalno ugrožavanje njenog najtemeljnijeg osećanja sopstva. Telesna integracija i seksualna reprezentacija idu ruku pod ruku. Nametanje seksualnog identiteta državno određenom definicijom normalne seksualnosti kada ona ne odgovara nečijem seksualnom imagu ili re-imaginiranoj reprezentaciji svog seksualizovanog bića, suprotno je politički liberalnom idealu slobode ličnosti. Ako država bilo koga od nas primorava da se krije zbog svog seksualizovanog bića, ona nam odriče položaj ličnosti jer nam više ne priznaje pravo da definišemo sebe i obelodanimo sopstvenu viziju dobrog života. Sloboda savesti, obeležje politički liberalnog društva, poriče legitimnost prisilnog skrivanja seksualizovanog bića.

...

Korišćenje prava na abortus znači obavljanje abortusa, a to znači zahtev da država vršenje abortusa učini što bezbednijim. Problem sudije Blackmuna u njegovim post-Roe odlukama bio je kako da pomiri potrebu regulisanja medicinske nege sa pravom na privatnost. Jednostavnije rečeno, potpuna deregulacija abortusa za njega je bila besmislena, a činilo se da argumentacija privatnosti u navedenim slučajevima upravo to traži.

¹¹ Videti, Nancy Chodorow, *Reproduction of Mothering: Psychoanalysis and the Sociology of Gender* (Berkeley: University of California Press, 1978); i Jessica Benjamin, *Like Subjects, Love Objects: Essays on Recognition and Sexual Difference* (New Haven and London: Yale University Press, 1995).